
Niklas Bruun

Industrial Relations, kunskapssamhället och forskningen

Några kommentarer till Nils Elvanders artiklar om IR-fältets utveckling

I det förra numret av *Arbetsmarknad & Arbetsliv* (årg 6, nr 3) avslutade Nils Elvander en artikelserie om utvecklingen av Industrial Relations i Sverige och internationellt. I den sista artikeln diskuterade han IR-områdets framtid och olika utvecklingsmöjligheter samt efterlyste samtidigt en debatt.

Niklas Bruun utvecklar här några synpunkter.

Nils Elvanders (1998, 2000a, b) initierade idé- och lärdomshistoriska artikelserie om Industrial Relations (IR) traditionen utmynnar i en rad konklusioner med relevans för forskningen på området, särskilt för Sveriges del. Han lyfter fram fyra teoriperspektiv som han tycker präglar ämnesområdet genom olika empiriska tillämpningar. Han kallar dem *korporatism*, *institutionell ekonomi*, *humankapitalförvaltning* och *regimkomparation*.

Elvander utgår från att det inte är ändamålsenligt att betrakta IR som ett enhetligt område som kunde bindas ihop av en sammanhållande teori. Han menar att området är för mångvetenskapligt och mångfacet-

terat för att en sammanhängande teoribildning skall vara möjlig och avslutar sin artikelserie med att efterlysa en debatt kring frågan om behovet av mångvetenskaplig forskning med IR-inriktning i Sverige. Trots att jag vad gäller beläsenhet och kunskap på området ligger långt efter Elvander dristar jag mig dock till att bidra med några synpunkter.

Industrial Relations och Sverige

Det finns en viss spänning i begreppsanvändningen i Elvanders artikel som kanske förtjänar att uppmärksammas. IR-forskningen betecknar – så som Elvander så väl beskriver – å ena sidan en historisk forskningstradition som uppstod och blomstrade i Storbritannien och här också etablerade sig som akademisk disciplin under de första årtiondena efter andra världskriget. Traditionen har i många fall påverkat forskningen

Niklas Bruun är professor i EU-arbetsrätt vid Handelshögskolan i Helsingfors och chef för Arbetslivsinstitutets Arbetsrättsprogram.

i andra länder, framför allt de angloamerikanska länderna.

Senare har denna specifika tradition i akademiska sammanhang utvidgats för att kunna bevara resurser och utrymme i universitetsvärlden. *Industrial Relations* har sålunda varit etiketten för vad man sysslat med i Warwick, men de facto har ju mycket av forskningen fallit utanför området för den klassiska IR-disciplinen, vars forskning hade fokus på arbetsmarknadsparterna (också staten som tredje part), på kollektiva förhandlingar och kollektivavtal, arbetsmarknadskonflikter och konfliktlösning.¹

Den senare arbetsmarknads- och arbetslivsforskningen spränger ju ramarna för detta. Man kan naturligtvis beteckna all samhälls- och beteendevetenskaplig forskning i bred mening (inbegripet ekonomi och juridik), som inriktar sig på arbetsmarknad eller arbetsliv som IR-forskning, men frågan är om det är särskilt meningsfullt. Visserligen gör man det ibland i en angloamerikansk kontext, men också här förefaller mig en sådan begreppsanvändning vara på tillbakagång.

Konkret ställdes jag själv och Lotti Ryberg-Welander inför problemet med begreppsbestämningen, då chefredaktören för *European Journal of Industrial Relations* bad oss skriva en översiktsartikel om Industrial-Relation forskning i Norden. Vi löste problemet med begreppsbestämningen på samma sätt som Elvander gör i sin artikel: Vi tog med så gott som all icke naturvetenskaplig och medicinsk forskning om arbetsmarknad och arbetsliv (Ryberg & Bruun 1996).

Varför är begreppet IR mindre ändamålsenligt? Som Elvander understryker betecknar det ingen egen disciplin i ett svenskt sammanhang, vilket däremot var fallet i Storbritannien då ämnet slog igenom på akademisk nivå. Dessutom kan det konstateras

att begreppet inte lyckats slå igenom i Norden, varken under sin "storhetstid" eller därefter. Det är därför ifrågasatt om det är skäl att lansera det i ett läge där kunskaps- eller informationssamhället växer fram och "industrisamhället" befinner sig på tillbakagång. Det är nämligen svårt att koppla loss begreppet "industrial relations" från industrisamhällets konceptuella förutsättningar, såsom redan framgår av ordet *industrial*. Om den framtida forskningen kring arbetsliv och arbetsmarknadsorganisationer skall kunna fånga upp de nya problemen på den framtida arbetsmarknaden tror jag att IR-perspektivet måste breddas. Om jag förstått rätt är Lena Gonäs (2000) inne på samma linje då hon bland annat påtalar genusperspektivets ringa tyngd inom IR-forskningen.

Nu läser jag inte Elvanders artikel så att hans huvudpoäng är att vi skall börja beteckna all vetenskap med inriktning på arbetsmarknadsrelationer som IR-forskning. Jag tolkar tvärtom Elvanders huvudbudskap i slutartikeln som en plädering för en mångvetenskaplig eller multidisciplinär forskning. Elvander vill betona att modern forskning om arbetsmarknadsrelationer befinner sig i vägkorsningar, där flera akademiska discipliner möts. Han pekar på fyra sådana centrala vägkorsningar eller teori-perspektiv och han antyder också vilka discipliner som är väl ägnade för detta möte. Detta budskap är angeläget och viktigt. Men för tydlighetens skull vill jag gärna understryka att den angloamerikanska debatten om vad IR är och inte är, vad begreppet skall omfatta m m knappast är värd

1. För en färsk svensk beskrivning av IR-fältet, se Lotti Ryberg-Welanders avhandling *Arbetstidsregelningens utveckling. En studie av arbetstidsreglering i fyra länder*, s 27–42.

att importera till Norden. Diskussionen borde alltså primärt enligt min uppfattning inte gälla "IR" utan teoretiska perspektiv på arbetsmarknadsforskningen, mångvetenskaplighet och också förhållandet mellan teori och praktik samt så kallade relevans-kriterier.

Mångvetenskaplighetens utmaningar

När det gäller mångvetenskaplighetens utmaningar så kan jag bara hålla med Elvander om betydelsen och vikten av dylika forskningsansatser som vi ju fortfarande ser alltför litet av i praktiken och som ofta förblir skenbara övningar.

Jag tror dock att det inte endast är viktigt att betona "korsbefruktande kopplingar" mellan olika traditionella vetenskapsområden (historia, sociologi, juridik, statskunskap m m), utan att betydelsen av att inom forskning inriktad på arbetsmarknad och arbetsliv ta in växelverkan mellan arbetslivet och övriga levnadsområden. Det är ofta omtalat hur viktigt det är att koppla ihop arbetsmiljöfrågor med allmänna miljöproblem eftersom dessa oftast hänger ihop. På samma sätt ter det sig allt klarare att forskning och diskussion om arbetstid och arbetsformer samt arbetstidens förläggning och flexibilitet, blir betydligt mer relevanta när de kopplar ihop frågor om service- och öppethållningstider, transportsystem, distansarbete m m. Också stora aktuella frågor om hur vi skall hålla kvar äldre arbetskraft på arbetsmarknaden är till sin karaktär kopplade både till arbetsmarknad och samhället i övrigt (socialpolitik m m).

Vidare står det klart att vi i allt högre grad blir tvungna att reflektera över vem som är avnämare av forskningen. Det föreligger nämligen en paradox i det faktum att

samtidigt som vi har en ny omfattande aktörsgrupp på arbetsmarknaden, nämligen konsulterna som hjälper arbetsgivare att sköta personalpolitik och relationerna till de anställda samt utvecklingsarbete och kompetenshöjning, så ställs allt högre krav på praktisk nytta, relevans, av de forskningsresultat man kommer fram till.

Olika typer av forskning har olika användargrupper och det finns alla skäl att öppet vara medveten härom. Det är t ex klart att en arbetsrättslig forskning som har advokater, domare och ombud som målgrupp ser och skall se annorlunda ut än en på rättsliga fenomen och institutioner inriktad forskning som skall kommunicera med vetenskapssamfundet i stort eller arbetsmarknadens intressenter i bred mening.

Behovet av att reflektera över vem forskningsresultaten riktar sig till accentueras inte minst av det faktum att universiteten och högskolorna de facto i allt högre grad är beroende av extern finansiering för att kunna bedriva forskning. I viss mån kan denna finansiering ju komma från stiftelser och forskningsråd för vilka praktisk användbarhet inte är ett allena avgörande finansieringskriterium, men i många fall kan den praktiska relevansen vara avgörande för forskningsfinansiärens beslut att finansiera ett projekt. Detta leder lätt till att forskning inriktad på arbetsmarknad och arbetsliv blir eftersatt i den akademiska miljön, eftersom det på bland annat de ekonomiska, juridiska, historiska och statsvetenskapliga institutionerna finns andra problemfält där det finns en resurstarkare efterfrågan. Bristen på privat forskningsfinansieringspotential för arbetslivsforskning i Sverige kan väl traditionellt sägas ha kompenenserats av en bred och generös samhällsfinansierad forskningsinsats på dessa områden, där ju Arbetsmiljöinstitutet och Arbetslivscentrum (numera

sammanslagna till Arbetslivsinstitutet) varit flaggskepp. Den forskningspolitiska huvudtenden förefaller dock successivt leda till en nedskärning av dylika sektorsforskningsinstitut, vilket på sikt också leder till problem för det mångvetenskapliga perspektiv Elvander efterlyser. Eftersom jag är enig med Elvander om betydelsen av mångvetenskapliga satsningar önskar jag kort kommentera förutsättningarna för dessa.

Mångvetenskaplighetens förutsättningar

Vill vi garantera förekomsten av återväxt och forskningsaktivitet inom IR-forskningen måste vi se till att det inom universitet och högskolor på institutionerna för olika vetenskapsområden förekommer forskare som har en arbetsmarknads- eller arbetslivsinriktning. Här kan man naturligtvis tänka sig en viss arbetsfördelning eller specialisering mellan universiteten så att vissa av dem särskilt slår vakt om dessa områden. Härigenom kan man kanske skapa förutsättningar för de mera samordnade satsningar på området som Elvander efterlyser.

Till denna del har utbildningssystemet fungerat relativt väl eftersom man genom att ha doktorander vid Arbetslivsinstitutet, som samtidigt varit kopplade till "moderinstitutioner" vid universitet eller högskolor, har kunnat garantera en akademisk återväxt med IR-inriktning samtidigt som allmänna kvalitets- och inomvetenskapliga krav på doktorsavhandlingar upprätthålls.

En mångvetenskaplighet förutsätter dock framför allt att sådana sektorsinstitut som Arbetslivsinstitutet systematiskt satsar på genuint mångvetenskapliga projekt. Detta trots att man bör vara medveten om de svårigheter och problem som kantar mångvetenskapens karga stig. Det är dock fullt

möjligt att skapa olika incitament för mångvetenskapliga projekt samtidigt som institutionella hinder bör kunna avlägnas.

Problemorientering

Frågan är om de mångvetenskapliga satsningarna primärt skall utgå från ett problemorienterat eller ett teoretiskt orienterat perspektiv. Elvanders rekommendation antyder försiktigt att de fyra teoretiska perspektiven skall vara utgångspunkt. Utan att på något sätt förringa relevansen i de centrala perspektiv Elvander lyfter fram ställer jag dock frågan om inte en problemcentrerad angreppsvinkel är påkallad i dagens arbetsmarknadsförhållanden. Detta utesluter naturligtvis inte att teoribildning och teoretiska perspektiv behövs. Risken finns dock att de etablerade perspektiven inte förmår fånga in det som är nytt inom arbetsmarknad och arbetsliv samt framför allt inte de nya sammanhangen.

För att de mångvetenskapliga mötena mellan sektorsforskning och universitetsforskning skall komma till stånd bör vi få till stånd en ökad växelverkan mellan akademin och sektorsforskningen. Låt universitetsprofessorer tillbringa sabbatsterminer vid Arbetslivsinstitutet, skapa fler blandprojekt med både sektors- och universitetsforskare.

Sammanfattningsvis menar jag att professor Elvander är ute i ett angeläget ärende när han slår en lans för mångvetenskaplig forskning om arbetsmarknadsrelationer. Däremot ställer jag mig skeptisk till att under ett nytt årtusende försöka lansera begreppet "Industrial Relations" i nordisk forskning på området. I stället förespråkar jag problemcentrerade mångvetenskapliga perspektiv där arbetsmarknadsrelationerna kan sättas in i andra sammanhang.

Referenser

- Elvander L (1998) "Industrial Relations: Från Webbs till Warwick" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 4, nr 3, s 171–185.
- Elvander L (2000a) "Industrial Relations i USA" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 6, nr 1, s 5–17.
- Elvander L (2000b) Industrial Relations. Internationellt, svenskt, allmänt. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 6, nr 3, s 139–158.
- Gonäs L (2000) "Industrial Relations på svenska. Några kommentarer till Nils Elvanders artiklar om IR-fältets utveckling" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 6, nr 3, s 159–166.
- Ryberg L & Bruun N (1996) "Industrial Relations Research in the Nordic Countries" *European Journal of Industrial Relations*, vol 2, nr 1, s 93–112.
- Ryberg-Welander L (2000) *Arbetsbetsregleringens utveckling. En studie av arbetsbetsreglering i fyra länder*. Lund Studies in Sociology of Law 11, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.